संस्कृत सीखें
भाग – 2

संग्रहकर्ता – रोबिन सिराना

।। श्रीगणेशाय नमः ।।
।। श्रीमहासरस्वत्यै नमः ।।
knowledgology.com

इस पुस्तिका का उद्देश्य है –

1. हमारे विद्यार्थी की सभी पाठों को याद करने में सहायता करना।
2. उन्हें याद की हुई व्याकरण को लिखने में सहायता करना।
3. संस्कृत में रूचि को सुदृढ करना।

संस्कृतम्
पाठ:11

इस पाठ में हम

सर्वनाम शब्दों व लट् लकार

का अध्ययन करेंगे।

पुरुष

संस्कृत में 3 पुरुष होते हैं:

प्रथम पु° वह, वे, यह, ये को दिखाता है।

मध्यम पु° तुम, तुम सब को दिखाता है।

उत्तम पु° मैं, हम को दिखाता है।

सर्वनाम शब्द

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	सः	तौ	ते
मध्यम पु°	त्वम्	युवाम्	यूयम्
उत्तम पु°	अहम्	आवाम्	वयम्

लट् लकार

वर्तमान काल – Present Tense

यह अभी चल रही घटनाओं को दिखाता है

हम खेत में जाते हैं।

रमेश कविता पढ रहा है।

मैं चाय नहीं पीता।

तुम क्या खा रहे हो?

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्र°	लिखति लिखता है	लिखतः दो लिखते हैं	लिखन्ति लिखते हैं
म°	लिखसि तुम लिखते हो	लिखथः तुम दो लिखते हो	लिखथ तुम सब लिखते हो
उ°	लिखामि मैं लिखता हूँ	लिखावः हम दो लिखते हैं	लिखामः हम लिखते हैं

लट् लकार

हस् - हँसना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	हसति	हसतः	हसन्ति
मध्यम पु°	हससि	हसथः	हसथ
उत्तम पु°	हसामि	हसावः	हसामः

लट् लकार

पठ् पढना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यम पु°	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तम पु°	पठामि	पठावः	पठामः

लट् लकार

दृश् देखना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पश्यति	पश्यतः	पश्यन्ति
मध्यम पु°	पश्यसि	पश्यथः	पश्यथ
उत्तम पु°	पश्यामि	पश्यावः	पश्यामः

लट् लकार

पिब् पीना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पिबति	पिबतः	पिबन्ति
मध्यम पु°	पिबसि	पिबथः	पिबथ
उत्तम पु°	पिबामि	पिबावः	पिबामः

लट् लकार

रक्ष् रक्षा करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	रक्षति	रक्षतः	रक्षन्ति
मध्यम पु°	रक्षसि	रक्षथः	रक्षथ
उत्तम पु°	रक्षामि	रक्षावः	रक्षामः

लट् लकार

गम् जाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
मध्यम पु°	गच्छसि	गच्छथः	गच्छथ
उत्तम पु°	गच्छामि	गच्छावः	गच्छामः

संस्कृतम्
पाठ:12

इस पाठ में हम
अकारान्त पुंल्लिंग शब्दों को
विस्तार से समझेंगे।

संस्कृत में 8 विभक्तियाँ होती हैं:

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	बालः	बालौ	बालाः
द्वितीया	बालम्	बालौ	बालान्
तृतीया	बालेन	बालाभ्याम्	बालैः
चतुर्थी	बालाय	बालाभ्याम्	बालेभ्यः
पञ्चमी	बालात्	बालाभ्याम्	बालेभ्यः
षष्ठी	बालस्य	बालयोः	बालानाम्
सप्तमी	बाले	बालयोः	बालेषु
अष्टमी	हे बाल!	हे बालौ!	हे बालाः!

संस्कृत में 8 विभक्तियाँ होती हैं:

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	देवः	देवौ	देवाः
द्वितीया	देवम्	देवौ	देवान्
तृतीया	देवेन	देवाभ्याम्	देवैः
चतुर्थी	देवाय	देवाभ्याम्	देवेभ्यः
पञ्चमी	देवात्	देवाभ्याम्	देवेभ्यः
षष्ठी	देवस्य	देवयोः	देवानाम्
सप्तमी	देवे	देवयोः	देवेषु
अष्टमी	हे देव!	हे देवौ!	हे देवाः!

अश्वः	अश्वौ	अश्वाः
अश्वम्	अश्वौ	अश्वान्
अश्वेन	अश्वाभ्याम्	अश्वैः
अश्वाय	अश्वाभ्याम्	अश्वेभ्यः
अश्वात्	अश्वाभ्याम्	अश्वेभ्यः
अश्वस्य	अश्वयोः	अश्वानाम्
अश्वे	अश्वयोः	अश्वेषु
हे अश्व!	हे अश्वौ!	हे अश्वाः!

वृक्षः	वृक्षौ	वृक्षाः
वृक्षम्	वृक्षौ	वृक्षान्
वृक्षेण	वृक्षाभ्याम्	वृक्षैः
वृक्षाय	वृक्षाभ्याम्	वृक्षेभ्यः
वृक्षात्	वृक्षाभ्याम्	वृक्षेभ्यः
वृक्षस्य	वृक्षयोः	वृक्षाणाम्
वृक्षे	वृक्षयोः	वृक्षेषु
हे वृक्ष!	हे वृक्षौ!	हे वृक्षाः!

संस्कृतम्
पाठ:13

इस पाठ में हम

नपुंसकलिंग शब्दों को

पहचानना सीखेंगे और ऐसे

कुछ प्रसिद्ध शब्दों को देखेंगे।

संस्कृत में लिंग (Gender) तीन होते हैं।

पुंल्लिंग पुरुष को दर्शाता है।

स्त्रीलिंग स्त्री को दर्शाता है।

नपुंसकलिंग

1. निर्जीव वस्तु को दिखाता है।
2. स्त्री, पुरुष से अलग जो भी बचता है।

नपुंसकलिंग ज़्यादातर अकारांत होते हैं।

फलम्

पुष्पम्

नगरम्

भोजनम्

इनके अंत में अम् आता है।
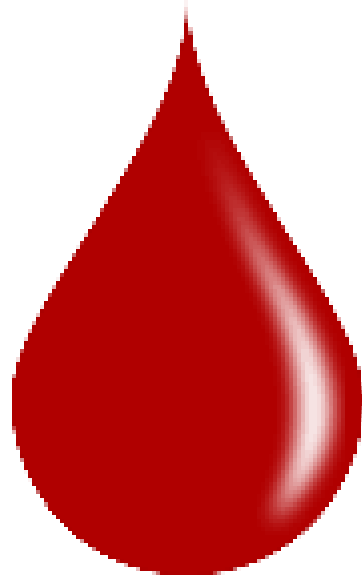
शरीर
शरीरम्
रक्तम्
नेत्रम्
हृदयम्
मुखम्
नखम्

धन
धनम्
रजतम्
स्वर्णम्

अन्य

यंत्रम्

ॐ भूर् भुवः स्वः तत् सवितुर् वरेण्यम्।
भर्गो देवस्य धीमहि धीयो यो नः प्रचोदयात्॥

मंत्रम्

तक्रम्

चक्रम्

क्रिया
पठनम्
गमनम्
नृत्यम्
गानम्

भोजन
जलम्
औषधम्
घृतम्
भोजनम्
दुग्धम्

प्रकृति
पुष्पम्
पत्रम्
फलम्
बीजम्
मूलम्
वनम्
knowledgology.com

प्रकृति

कवचम्

इकरान्त नपुं॰
अस्थि
अक्षि
दधि
knowledgology.com
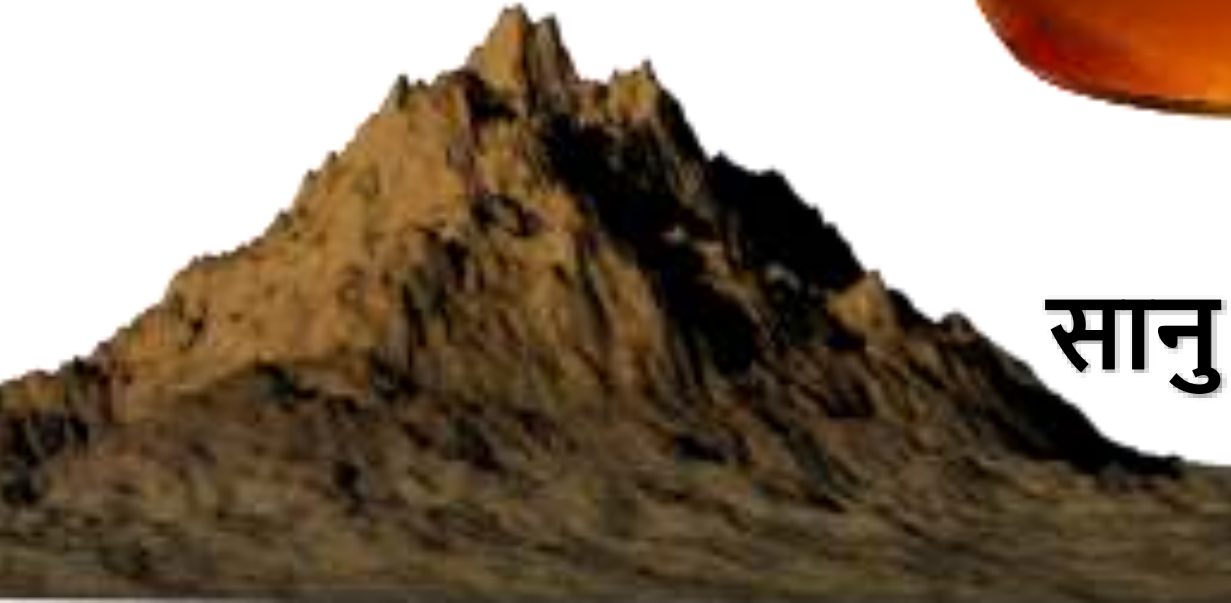
उकरान्त नपुं°
मधु
जानु
सानु

जो सामग्री कंठस्थ करनी चाहिए,
उसमें यह पुस्तिका आपको सहायता देती है,
पूरे पाठ तो आप **knowledgology** पर ही
देख सकते हैं।

knowledgology

आपका अपना YouTube channel है

संस्कृतम्
पाठ:14

इस पाठ में हम
नपुंसकलिंग शब्दों को विस्तार
से समझेंगे।

संस्कृत में 8 विभक्तियाँ होती हैं:

	एकवचन	
प्रथमा	पुष्पम्	फूल, फूल ने
द्वितीया	पुष्पम्	फूल को
तृतीया	पुष्पेण	फूल द्वारा
चतुर्थी	पुष्पाय	फूल के लिए
पञ्चमी	पुष्पात्	फूल से
षष्ठी	पुष्पस्य	फूल का
सप्तमी	पुष्पे	फूल में / पर
अष्टमी	हे पुष्पम् !	हे फूल !

संस्कृत में 8 विभक्तियाँ होती हैं:

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	पुष्पम्	पुष्पे	पुष्पाणि
द्वितीया	पुष्पम्	पुष्पे	पुष्पाणि
तृतीया	पुष्पेण	पुष्पाभ्याम्	पुष्पैः
चतुर्थी	पुष्पाय	पुष्पाभ्याम्	पुष्पेभ्यः
पञ्चमी	पुष्पात्	पुष्पाभ्याम्	पुष्पेभ्यः
षष्ठी	पुष्पस्य	पुष्पयोः	पुष्पाणाम्
सप्तमी	पुष्पे	पुष्पयोः	पुष्पेषु
अष्टमी	हे पुष्पम्!	हे पुष्पे!	हे पुष्पाणि!

संस्कृत में 8 विभक्तियाँ होती हैं:

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथमा	जलम्	जले	जलानि
द्वितीया	जलम्	जले	जलानि
तृतीया	जलेन	जलाभ्याम्	जलैः
चतुर्थी	जलाय	जलाभ्याम्	जलेभ्यः
पञ्चमी	जलात्	जलाभ्याम्	जलेभ्यः
षष्ठी	जलस्य	जलयोः	जलानाम्
सप्तमी	जले	जलयोः	जलेषु
अष्टमी	हे जलम्!	हे जले!	हे जलानि!

नगरम्

नगरम्	नगरे	नगराणि
नगरम्	नगरे	नगराणि
नगरेण	नगराभ्याम्	नगरैः
नगराय	नगराभ्याम्	नगरेभ्यः
नगरात्	नगराभ्याम्	नगरेभ्यः
नगरस्य	नगरयोः	नगराणाम्
नगरे	नगरयोः	नगरेषु
हे नगरम् !	हे नगरे!	हे नगराणि !

पुस्तकम्

पुस्तकम्	पुस्तके	पुस्तकानि
पुस्तकम्	पुस्तके	पुस्तकानि
पुस्तकेन	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकैः
पुस्तकाय	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकेभ्यः
पुस्तकात्	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकेभ्यः
पुस्तकस्य	पुस्तकयोः	पुस्तकानाम्
पुस्तके	पुस्तकयोः	पुस्तकेषु
हे पुस्तकम् !	हे पुस्तके!	हे पुस्तकानि!

संस्कृतम्
पाठः15

इस पाठ में हम
लृट् लकार का अध्ययन
करेंगे।

लृट् लकार

भविष्य काल – Future Tense

यह आने वाले समय को दिखाता है:-

मैं कल आऊँगा।
वे नहीं खेलेंगे।
हम आज नगर में जाएंगे।
कमला नृत्य करेगी।

लृट् लकार

भविष्य काल – Future Tense

संस्कृत में इसे पहचानना बहुत सरल है:-

खादति	खादिष्यति
पठसि	पठिष्यसि
वदन्ति	वदिष्यन्ति
पतामः	पतिष्यामः
तिष्ठति	स्थास्यति

लृट् लकार

गम् – जाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु॰	गमिष्यति	गमिष्यतः	गमिष्यन्ति
मध्यम पु॰	गमिष्यसि	गमिष्यथः	गमिष्यथ
उत्तम पु॰	गमिष्यामि	गमिष्यावः	गमिष्यामः

लृट् लकार

भू – होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति
मध्यम पु°	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ
उत्तम पु°	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः

लृट् लकार

पत् – गिरना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पतिष्यति	पतिष्यतः	पतिष्यन्ति
मध्यम पु°	पतिष्यसि	पतिष्यथः	पतिष्यथ
उत्तम पु°	पतिष्यामि	पतिष्यावः	पतिष्यामः

लृट् लकार

रक्ष् – रक्षा करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	रक्षिष्यति	रक्षिष्यतः	रक्षिष्यन्ति
मध्यम पु°	रक्षिष्यसि	रक्षिष्यथः	रक्षिष्यथ
उत्तम पु°	रक्षिष्यामि	रक्षिष्यावः	रक्षिष्यामः

लृट् लकार

वद् – बोलना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	वदिष्यति	वदिष्यतः	वदिष्यन्ति
मध्यम पु°	वदिष्यसि	वदिष्यथः	वदिष्यथ
उत्तम पु°	वदिष्यामि	वदिष्यावः	वदिष्यामः

लृट् लकार

खाद् – खाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	खादिष्यति	खादिष्यतः	खादिष्यन्ति
मध्यम पु°	खादिष्यसि	खादिष्यथः	खादिष्यथ
उत्तम पु°	खादिष्यामि	खादिष्यावः	खादिष्यामः

लृट् लकार

नृत् – नाचना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	नर्तिष्यति	नर्तिष्यतः	नर्तिष्यन्ति
मध्यम पु°	नर्तिष्यसि	नर्तिष्यथः	नर्तिष्यथ
उत्तम पु°	नर्तिष्यामि	नर्तिष्यावः	नर्तिष्यामः

लृट् लकार

लिख् – लिखना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु०	लेखिष्यति	लेखिष्यतः	लेखिष्यन्ति
मध्यम पु०	लेखिष्यसि	लेखिष्यथः	लेखिष्यथ
उत्तम पु०	लेखिष्यामि	लेखिष्यावः	लेखिष्यामः

लृट् लकार

स्था – ठहरना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	स्थास्यति	स्थास्यतः	स्थास्यन्ति
मध्यम पु°	स्थास्यसि	स्थास्यथः	स्थास्यथ
उत्तम पु°	स्थास्यामि	स्थास्यावः	स्थास्यामः

लृट् लकार

प्रच्छ् – पूछना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	प्रक्ष्यति	प्रक्ष्यतः	प्रक्ष्यन्ति
मध्यम पु°	प्रक्ष्यसि	प्रक्ष्यथः	प्रक्ष्यथ
उत्तम पु°	प्रक्ष्यामि	प्रक्ष्यावः	प्रक्ष्यामः

संस्कृतम्
पाठः16

इस पाठ में हम

लङ् लकार का अध्ययन

करेंगे।

लड़् लकार

भूत काल – Past Tense

यह जा चुके समय को दिखाता है:-

मैं कल **आया**।

वे नहीं **खेले**।

हम कल नगर में **गए**।

कमला ने नृत्य **किया**।

लङ् लकार

भूत काल – Past Tense

संस्कृत में इसे पहचानना बहुत सरल है:-

लट्	लङ्
खादति	अखादत्
पठसि	अपठः
वदन्ति	अवदन्
पतामः	अपताम
तिष्ठति	अतिष्ठत्

लङ् लकार

पठ् पढना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु॰	अपठत्	अपठताम्	अपठन्
मध्यम पु॰	अपठः	अपठतम्	अपठत
उत्तम पु॰	अपठम्	अपठाव	अपठाम

लङ् लकार

गम् जाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अगच्छत्	अगच्छताम्	अगच्छन्
मध्यम पु°	अगच्छः	अगच्छतम्	अगच्छत
उत्तम पु°	अगच्छम्	अगच्छाव	अगच्छाम

लङ् लकार

भू होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अभवत्	अभवताम्	अभवन्
मध्यम पु°	अभवः	अभवतम्	अभवत
उत्तम पु°	अभवम्	अभवाव	अभवाम

लङ् लकार

नी ले जाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अनयत्	अनयताम्	अनयन्
मध्यम पु°	अनयः	अनयतम्	अनयत
उत्तम पु°	अनयम्	अनयाव	अनयाम

लङ् लकार

पच् पकाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अपचत्	अपचताम्	अपचन्
मध्यम पु°	अपचः	अपचतम्	अपचत
उत्तम पु°	अपचम्	अपचाव	अपचाम

लङ् लकार

जि जीतना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु॰	अजयत्	अजयताम्	अजयन्
मध्यम पु॰	अजयः	अजयतम्	अजयत
उत्तम पु॰	अजयम्	अजयाव	अजयाम

लङ् लकार

दृश् देखना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अपश्यत्	अपश्यताम्	अपश्यन्
मध्यम पु°	अपश्यः	अपश्यतम्	अपश्यत
उत्तम पु°	अपश्यम्	अपश्याव	अपश्याम

लङ् लकार

रक्ष् रक्षा करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अरक्षत्	अरक्षताम्	अरक्षन्
मध्यम पु°	अरक्षः	अरक्षतम्	अरक्षत
उत्तम पु°	अरक्षम्	अरक्षाव	अरक्षाम

लङ् लकार

वद् कहना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अवदत्	अवदताम्	अवदन्
मध्यम पु°	अवदः	अवदतम्	अवदत
उत्तम पु°	अवदम्	अवदाव	अवदाम

लङ् लकार

स्था बैठना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु॰	अतिष्ठत्	अतिष्ठताम्	अतिष्ठन्
मध्यम पु॰	अतिष्ठः	अतिष्ठतम्	अतिष्ठत
उत्तम पु॰	अतिष्ठम्	अतिष्ठाव	अतिष्ठाम

लङ् लकार

यज् यज्ञ करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अयजत्	अयजताम्	अयजन्
मध्यम पु°	अयजः	अयजतम्	अयजत
उत्तम पु°	अयजम्	अयजाव	अयजाम

लङ् लकार

पिब् पीना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अपिबत्	अपिबताम्	अपिबन्
मध्यम पु°	अपिबः	अपिबतम्	अपिबत
उत्तम पु°	अपिबम्	अपिबाव	अपिबाम

लङ् लकार

वप् बोना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अवपत्	अवपताम्	अवपन्
मध्यम पु°	अवपः	अवपतम्	अवपत
उत्तम पु°	अवपम्	अवपाव	अवपाम

लङ् लकार

याच् मांगना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अयाचत्	अयाचताम्	अयाचन्
मध्यम पु°	अयाचः	अयाचतम्	अयाचत
उत्तम पु°	अयाचम्	अयाचाव	अयाचाम

लङ् लकार

हस् हँसना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अहसत्	अहसताम्	अहसन्
मध्यम पु°	अहसः	अहसतम्	अहसत
उत्तम पु°	अहसम्	अहसाव	अहसाम

लङ् लकार

कथ् कहना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अकथयत्	अकथयताम्	अकथयन्
मध्यम पु°	अकथयः	अकथयतम्	अकथयत
उत्तम पु°	अकथयम्	अकथयाव	अकथयाम

ऋषिः आश्रमे प्रतिदिनम् अयजत्।

ऋषि हर दिन आश्रम में यज्ञ करता था।

त्वम् कथम् न अपठः?

तुमनें क्यों नहीं पढा?

यूयम् कथम् न अवदत?

तुम लोग क्यों नहीं बोले?

knowledgology.com

त्वम् किम् अकथयः?
तुमने क्या कहा?
बालकाः बालिकाः च आंगणे अखेलन्।
बालक और बालिकाएँ आंगन में खेल रहे थे।
नृपः राज्यम् अकरोत्।
राजा राज्य करता था।

सिंहाः वनेषु अगर्जन्।
शेर वनों में गरज रहे थे।
मेघाः अवर्षन्।
बादल बरसे। बादल बरस रहे थे।
सः सत्यम् अवदत्।
उसने सच बोला।

रामः रावणम् अजयत्।
राम ने रावण को जीता।
माता भोजनम् अपचत्।
माता ने भोजन पकाया।
बालिकाः शीतलम् जलम् अपिबन्।
बालिकाओं ने ठण्डा पानी पीया।

संस्कृतम्
पाठ:17

इस पाठ में हम

विधिलिंग लकार का अध्ययन

करेंगे।

विधिलिङ्ग लकार

यह कर्त्तव्य को दिखाता है:-

उसे पढ़ना चाहिए।
उन्हें खेलना चाहिए।।
हमें सत्य बोलना चाहिए।
वह हिंसा से दूर रहे।
सब लोग वेद पढ़ें।

विधिलिङ्ग लकार

पठ् पढना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पठेत्	पठेताम्	पठेयु:
मध्यम पु°	पठे:	पठेतम्	पठेत
उत्तम पु°	पठेयम्	पठेव	पठेम

विधिलिङ्ग लकार

गम् जाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	गच्छेत्	गच्छेताम्	गच्छेयुः
मध्यम पु°	गच्छेः	गच्छेतम्	गच्छेत
उत्तम पु°	गच्छेयम्	गच्छेव	गच्छेम

विधिलिङ्ग लकार

भू होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु०	भवेत्	भवेताम्	भवेयुः
मध्यम पु०	भवेः	भवेतम्	भवेत
उत्तम पु०	भवेयम्	भवेव	भवेम

विधिलिङ्ग लकार

नी ले जाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	नयेत्	नयेताम्	नयेयुः
मध्यम पु°	नयेः	नयेतम्	नयेत
उत्तम पु°	नयेयम्	नयेव	नयेम

विधिलिङ्ग लकार

पच् पकाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पचेत्	पचेताम्	पचेयुः
मध्यम पु°	पचेः	पचेतम्	पचेत
उत्तम पु°	पचेयम्	पचेव	पचेम

विधिलिङ्ग लकार

जि जीतना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	जयेत्	जयेताम्	जयेयुः
मध्यम पु°	जयेः	जयेतम्	जयेत
उत्तम पु°	जयेयम्	जयेव	जयेम

विधिलिङ्ग लकार

दृश् देखना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पश्येत्	पश्येताम्	पश्येयुः
मध्यम पु°	पश्येः	पश्येतम्	पश्येत
उत्तम पु°	पश्येयम्	पश्येव	पश्येम

विधिलिङ्ग लकार

रक्ष् रक्षा करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	रक्षेत्	रक्षेताम्	रक्षेयुः
मध्यम पु°	रक्षेः	रक्षेतम्	रक्षेत
उत्तम पु°	रक्षेयम्	रक्षेव	रक्षेम

विधिलिङ्ग लकार

वद् कहना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	वदेत्	वदेताम्	वदेयुः
मध्यम पु°	वदेः	वदेतम्	वदेत
उत्तम पु°	वदेयम्	वदेव	वदेम

विधिलिङ्ग लकार

स्था बैठना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	तिष्ठेत्	तिष्ठेताम्	तिष्ठेयुः
मध्यम पु°	तिष्ठेः	तिष्ठेतम्	तिष्ठेत
उत्तम पु°	तिष्ठेयम्	तिष्ठेव	तिष्ठेम

विधिलिङ्ग लकार

यज् यज्ञ करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	यजेत्	यजेताम्	यजेयुः
मध्यम पु°	यजेः	यजेतम्	यजेत
उत्तम पु°	यजेयम्	यजेव	यजेम

विधिलिङ्ग लकार

पिब् **पीना**

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पिबेत्	पिबेताम्	पिबेयुः
मध्यम पु°	पिबेः	पिबेतम्	पिबेत
उत्तम पु°	पिबेयम्	पिबेव	पिबेम

विधिलिङ्ग लकार

याच् मांगना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	याचेत्	याचेताम्	याचेयुः
मध्यम पु°	याचेः	याचेतम्	याचेत
उत्तम पु°	याचेयम्	याचेव	याचेम

विधिलिङ्ग लकार

हस् हँसना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	हसेत्	हसेताम्	हसेयुः
मध्यम पु°	हसेः	हसेतम्	हसेत
उत्तम पु°	हसेयम्	हसेव	हसेम

विधिलिङ्ग लकार

कथ् कहना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	कथयेत्	कथयेताम्	कथयेयुः
मध्यम पु°	कथयेः	कथयेतम्	कथयेत
उत्तम पु°	कथयेयम्	कथयेव	कथयेम

बालकः संस्कृतम् पठेत्।

बालकाः संस्कृतम् पठेयुः।

मनुष्यः सत्यम् वदेत्।

मनुष्याः सत्यम् वदेयुः।

शीतलम् जलम् पिबेत्।
शुद्धम् जलम् पिबेत्।
अशुद्धम् जलम् न पिबेत्।
सैनिकाः देशम् रक्षेयुः।

knowledgology.com

जो सामग्री कंठस्थ करनी चाहिए,
उसमें यह पुस्तिका आपको सहायता देती है,
पूरे पाठ तो आप **knowledgology** पर ही
देख सकते हैं।

संस्कृतम्
पाठ:18

इस पाठ में हम

लोट् लकार का अध्ययन

करेंगे।

लोट् लकार

यह आदेश, विनति, प्रार्थना को दिखाता है:-

आइए।

दूध पीओ।

अब हम चलें।

वह सफल हो।

लोट् लकार

लिख् लिखना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	लिखतु	लिखताम्	लिखन्तु
मध्यम पु°	लिख	लिखतम्	लिखत
उत्तम पु°	लिखानि	लिखाव	लिखाम

लोट् लकार

भू होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	भवतु	भवताम्	भवन्तु
मध्यम पु°	भव	भवतम्	भवत
उत्तम पु°	भवानि	भवाव	भवाम

लोट् लकार

नी ले जाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	नयतु	नयताम्	नयन्तु
मध्यम पु°	नय	नयतम्	नयत
उत्तम पु°	नयानि	नयाव	नयाम

लोट् लकार

पच् पकाना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पचतु	पचताम्	पचन्तु
मध्यम पु°	पच	पचतम्	पचत
उत्तम पु°	पचानि	पचाव	पचाम

लोट् लकार

जि जीतना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	जयतु	जयताम्	जयन्तु
मध्यम पु°	जय	जयतम्	जयत
उत्तम पु°	जयानि	जयाव	जयाम

लोट् लकार

दृश् देखना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	पश्यतु	पश्यताम्	पश्यन्तु
मध्यम पु°	पश्य	पश्यतम्	पश्यत
उत्तम पु°	पश्यानि	पश्याव	पश्याम

लोट् लकार

रक्ष् रक्षा करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	रक्षतु	रक्षताम्	रक्षन्तु
मध्यम पु°	रक्ष	रक्षतम्	रक्षत
उत्तम पु°	रक्षानि	रक्षाव	रक्षाम

लोट् लकार

वद् कहना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	वदतु	वदताम्	वदन्तु
मध्यम पु°	वद	वदतम्	वदत
उत्तम पु°	वदानि	वदाव	वदाम

लोट् लकार

स्था बैठना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	तिष्ठतु	तिष्ठताम्	तिष्ठन्तु
मध्यम पु°	तिष्ठ	तिष्ठतम्	तिष्ठत
उत्तम पु°	तिष्ठानि	तिष्ठाव	तिष्ठाम

लोट् लकार

यज् यज्ञ करना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	यजतु	यजताम्	यजन्तु
मध्यम पु°	यज	यजतम्	यजत
उत्तम पु°	यजानि	यजाव	यजाम

लोट् लकार

पिब् पीना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु॰	पिबतु	पिबताम्	पिबन्तु
मध्यम पु॰	पिब	पिबतम्	पिबत
उत्तम पु॰	पिबानि	पिबाव	पिबाम

लोट् लकार

वप् बोना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	वपतु	वपताम्	वपन्तु
मध्यम पु°	वप	वपतम्	वपत
उत्तम पु°	वपानि	वपाव	वपाम

लोट् लकार

याच् मांगना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	याचतु	याचताम्	याचन्तु
मध्यम पु°	याच	याचतम्	याचत
उत्तम पु°	याचानि	याचाव	याचाम

लोट् लकार

हस् हँसना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	हसतु	हसताम्	हसन्तु
मध्यम पु°	हस	हसतम्	हसत
उत्तम पु°	हसानि	हसाव	हसाम

लोट् लकार

कथ् कहना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	कथयतु	कथयताम्	कथयन्तु
मध्यम पु°	कथय	कथयतम्	कथयत
उत्तम पु°	कथयानि	कथयाव	कथयाम

संस्कृतम्
पाठ:19

इस पाठ में हम

आकारान्त स्त्रीलिंग शब्दों

को देखेंगे।

लता

लता	लते	लताः
लताम्	लते	लताः
लतया	लताभ्याम्	लताभिः
लतायै	लताभ्याम्	लताभ्यः
लतायाः	लताभ्याम्	लताभ्यः
लतायाः	लतयोः	लतानाम्
लतायाम्	लतयोः	लतासु
हे लते!	हे लते!	हे लताः!

बाला

बाला	बाले	बालाः
बालाम्	बाले	बालाः
बालया	बालाभ्याम्	बालाभिः
बालायै	बालाभ्याम्	बालाभ्यः
बालायाः	बालाभ्याम्	बालाभ्यः
बालायाः	बालयोः	बालानाम्
बालायाम्	बालयोः	बालासु
हे बाले!	हे बाले!	हे बालाः!

निशा

निशा	निशे	निशाः
निशाम्	निशे	निशाः
निशया	निशाभ्याम्	निशाभिः
निशायै	निशाभ्याम्	निशाभ्यः
निशायाः	निशाभ्याम्	निशाभ्यः
निशायाः	निशयोः	निशानाम्
निशायाम्	निशयोः	निशासु
हे निशे!	हे निशे!	हे निशाः!

विद्या ददाति सुखम्।
विद्या सुख देती है।
कमला ददाति धनम्।
लक्ष्मी धन देती है।
दुर्गा असुरान् अजयत्।
दुर्गा ने असुरों को जीता।

बालिका गीतम् गायति।
बालिका गीत गाती है।
बालिकाः गीतम् गायन्ति।
बालिकाएँ गीत गाती हैं।
बालिकाः अनृत्यन्।
बालिकाएँ नाचीं।

संस्कृतम्
पाठ:20

इस पाठ में हम

असमद् सर्वनाम के रूप

देखेंगे।

अस्मद्

अहम्	आवाम्	वयम्
माम्	आवाम्	अस्मान्
मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः
मह्यम्	आवाभ्याम्	अस्मभ्यम्
मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्
मम	आवयोः	अस्माकम्
मयि	आवयोः	अस्मासु

अहम् एकः छात्रः।
मैं एक छात्र हूँ।
वयम् भारतीयाः।
हम भारतीय हैं।
आवाम् छात्रे।
हम दोनों छात्राएँ हैं।

सः मम पिता।
वह मेरे पिताजी हैं।
सा मम माता।
वह मेरी माताजी हैं।
ते मम अध्यापकाः।
वे मेरे अध्यापक हैं।

संस्कृतम्
पाठ:21
Knowledgology.com

इस पाठ में हम
अस् धातु का अध्ययन करेंगे।

लट् लकार

अस् होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु०	अस्ति	स्तः	सन्ति
मध्यम पु०	असि	स्थः	स्थ
उत्तम पु०	अस्मि	स्वः	स्मः

लङ् लकार

अस् होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	आसीत्	आस्ताम्	आसन्
मध्यम पु°	आसीः	आस्तम्	आस्त
उत्तम पु°	आसम्	आस्व	आस्म

लृट् लकार

अस् होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति
मध्यम पु°	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ
उत्तम पु°	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः

विधिलिङ्ग लकार

अस् होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	स्यात्	स्याताम्	स्युः
मध्यम पु°	स्याः	स्यातम्	स्यात
उत्तम पु°	स्याम्	स्याव	स्याम

लोट् लकार

अस् होना

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
प्रथम पु°	अस्तु	स्ताम्	सन्तु
मध्यम पु°	एधि	स्तम्	स्त
उत्तम पु°	असानि	असाव	असाम

संस्कृतम्
पाठ:22

इस पाठ में हम
युष्मद् का अध्ययन करेंगे।

युष्मद्

त्वम्	युवाम्	यूयम्
त्वाम्	युवाम्	युष्मान्
त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
तुभ्यम्	युवाभ्याम्	युष्मभ्यम्
त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
तव	युवयोः	युष्माकम्
त्वयि	युवयोः	युष्मासु

संस्कृतम्
पाठ:23

इस पाठ में हम
किम् का अध्ययन करेंगे।

knowledgology.com

किम् पुंल्लिंग

कः	कौ	के
कम्	कौ	कान्
केन	काभ्याम्	कैः
कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
कस्य	कयोः	केषाम्
कस्मिन्	कयोः	केषु

किम् नपुंसकलिंग

किम्	के	कानि
किम्	के	कानि
केन	काभ्याम्	कैः
कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
कस्य	कयोः	केषाम्
कस्मिन्	कयोः	केषु

कः = कौन

किम् = क्या

संस्कृतम्
पाठ:24

इस पाठ में हम

सः का अध्ययन करेंगे।

तत् पुंल्लिंग

सः	तौ	ते
तम्	तौ	तान्
तेन	ताभ्याम्	तैः
तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
तस्य	तयोः	तेषाम्
तस्मिन्	तयोः	तेषु

तत् नपुंसकलिंग

तत्	ते	तानि
तत्	ते	तानि
तेन	ताभ्याम्	तैः
तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
तस्य	तयोः	तेषाम्
तस्मिन्	तयोः	तेषु

एतत् पुंल्लिंग

एषः	एतौ	एते
एतम्	एतौ	एतान्
एतेन	एताभ्याम्	एतैः
एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु

एतत् नपुंसकलिंग

एतत्	एते	एतानि
एतत्	एते	एतानि
एतेन	एताभ्याम्	एतैः
एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु

संस्कृतम्
पाठ:25

इस पाठ में हम

यः का अध्ययन करेंगे।

यत् पुंल्लिंग

यः	यौ	ये
यम्	यौ	यान्
येन	याभ्याम्	यैः
यस्मै	याभ्याम्	येभ्यः
यस्मात्	याभ्याम्	येभ्यः
यस्य	ययोः	येषाम्
यस्मिन्	ययोः	येषु

यः लिखति सः लेखकः।
जो लिखता है, वह लेखक है।
यः पठति, सः पाठकः।
जो पढता है, वह पाठक है।
ये श्रमम् कुर्वन्ति, ते सुखम् अनुभवन्ति।
जो श्रम करते हैं, वे सुख को अनुभव करते हैं।

संस्कृतम् में पच्चीस पाठ सम्पूर्ण होते हैं।

धन्यवाद।

जय भारतः जय भारती

यहाँ पर “संस्कृत सीखें” का द्वितीय भाग समाप्त होता हैं । तीसरा भाग हमारी वेबसाईट पर जल्दी ही प्रकाशित किया जायेगा ।

धन्यवाद

www.rajivdxt.com

Ref. - knowledgology.com